

EWOLUCJA WYBRANYCH ZASAD PROCESU KARNEGO W ŚWIETLE NOWELIZACJI POLSKIEGO PRAWA KARNOPROCESOWEGO

Dr hab. Ireneusz Nowikowski, prof. UMCS

Katedra Postępowania Karnego, Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e-mail: ireneusz.nowikowski@poczta.umcs.lublin.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8631-7698>

Streszczenie. Tematem opracowania jest ewolucja wybranych zasad polskiego prawa karnego procesowego. Analizowanie poszczególnych zasad jest istotne z tego powodu, że określają one model postępowania karnego. Zmiana poszczególnych zasad powoduje modyfikację ukształtowanego wcześniej modelu procesu. Autor analizując wprowadzone zmiany prawne, wyróżnił zasady, które uległy wzmocnieniu. Są to zasady: legalizmu i skargowości. Zdaniem autora w następstwie wprowadzonych zmian powstały ograniczenia w realizacji zasady równouprawnienia (równości) stron. Następuje to na skutek zwiększenia roli prokuratora w postępowaniu sądowym. Zasada, która została w praktyce zmarginalizowana to zasada udziału ławników w orzekaniu.

Słowa kluczowe: proces karny, zasady: legalizmu, skargowości, równości stron, udziału ławników w orzekaniu

I.

Zdaniem M. Cieślaka forma procesu karnego to model systemu procesowego wyznaczony przez odpowiedni zespół zasad pokrewnych, naczelných zasad procesowych określających strukturę procesu i jego zewnętrzny kształt [Cieślak 1994, 80–81]. Zasady procesu¹ są więc tymi elementami, które współtworzą określony model procesu². Można zatem stwierdzić, że przyjęcie określonego zbioru, podobnie rozumianych zasad procesu prowadzi do wytworzenia się podobnych modeli (wzorców) procesu [Nowikowski 2009, 52–53]. Zmiana w obrębie poszczególnych zasad powoduje zatem modyfikację ukształtowanego wcześniej modelu procesu. W niniejszym opracowaniu przedstawiono zmiany normatywne dotyczące zasad: legalizmu, skargowości, równości stron oraz udziału czynnika społecznego w orzekaniu. Zdaniem autora wybór właśnie tych zasad został spowodowany tym, że regulacje związane z tymi zasadami, w następstwie wprowadzonych nowych regulacji, uległy stosunkowo najdalej idącym zmianom.

¹ Odnośnie do pojęcia i systematyki zasad procesu zob. Bogucki i Zieliński 2014, 43–80 (i przytaczaną tam literaturę); Wiliński 2014a, 81–266 (i przytaczaną tam literaturę). W rozważaniach zawartych w niniejszym artykule zasada procesowa jest rozumiana jako zasada w sensie abstrakcyjnym oraz konkretnym w znaczeniu sformułowanym przez M. Cieślaka [Cieślak 1984, 196–97].

² Ta zależność jest podkreślana w piśmiennictwie [Rogańska-Rzewnicka 2014, 476; Wiliński 2014b, 89 (i wskazana tam literatura); Nowikowski 2009, 52; Pawelec i Jagiełłowicz 2014, 54–55].

II.

1. Wydaje się, że ową zależność można przedstawić w trzech aspektach. Pierwszy obejmuje zasady, które w następstwie dokonanych zmian ustawodawczych uległy znacznemu wzmocnieniu. Jeżeli porównamy regulacje prawne zawarte w ustawie *Kodeks postępowania karnego* z 1969 r.³ z unormowaniami przewidzianymi w ustawie *Kodeks postępowania karnego* z 1997 r.⁴, to do tej grupy można zaliczyć zasadę legalizmu. Owo wzmocnienie tej zasady wyraża się w następujących regulacjach.

Po pierwsze, w doprecyzowaniu samej definicji tej zasady przewidzianej w art. 10 k.p.k. z 1997 r., w porównaniu z regulacją zawartą w art. 5 k.p.k. z 1969 r. Zgodnie z art. 5 § 1 k.p.k. z 1969 r. oskarżyciel publiczny miał obowiązek wszczęcia postępowania o przestępstwo ścigane z urzędu; ten sam obowiązek dotyczył organów Milicji Obywatelskiej. Takie sformułowanie zasady legalizmu uznano za zbyt wąskie [Rogacka–Rzewnicka 2014, 440, 476; Taż 2007, 65; Kulesza 2014a, 131; Sobolewski 1999, 120]. Stwierdzono, że taka regulacja spowodowała, iż z treści tej zasady wyeliminowano powinność wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem w tego typu sprawach [Rogacka–Rzewnicka 2014, 476]. Obecne unormowanie, zawarte w art. 10 § 1 k.p.k. z 1997 r., usuwa ten mankament. Zgodnie z art. 10 k.p.k. organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia – o czyn ścigany z urzędu. Tym samym ustawodawca uwzględnił poglądy wyrażane w piśmiennictwie, opowiadające się za tezą, zgodnie z którą zasadę legalizmu należy łączyć z koncepcją szerokiego rozumienia tej zasady. Sprowadza się ona do obowiązku wszczęcia postępowania karnego i zakończenia go orzeczeniem materialnym, rozstrzygającym o odpowiedzialności karnej sprawcy we wszystkich wypadkach popełnienia przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego [tamże, 476]⁵. Zgodzić się należy też ze stwierdzeniem, że poprawność zdefiniowania zasady legalizmu w art. 10 § 1 k.p.k., polega na uniknięciu występującego w art. 5 § 1 k.p.k. z 1969 r. niefortunnego sformułowania, które łączyło obowiązek wszczęcia postępowania przygotowawczego tylko z funkcją oskarżyciela publicznego i nie odnosiło się do innych organów [Gostyński i Zabłocki 2003, 250]. Ponadto nale-

³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. Nr 13, poz. 96 [dalej cyt.: k.p.k. z 1969 r.].

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2020 r., poz. 30 z późn. zm. [dalej cyt.: k.p.k. z 1997 r.].

⁵ Zdaniem Z. Gostyńskiego i S. Zabłockiego „zasada legalizmu – w odróżnieniu od sposobu jej ujęcia w art. 5 § 1 d.k.p.k. – nie została ograniczona wyłącznie do kwestii wszczęcia postępowania przygotowawczego, lecz rozciągnięta także na inicjowanie postępowania jurysdykcyjnego oraz kontynuowanie przez oskarżyciela publicznego funkcji ścigania karnego w postępowaniu przed sądem, co odpowiada właściwemu rozumieniu zasady legalizmu (tak na tle dotychczasowego stanu prawnego rozumiał tę zasadę, mimo niedostatków unormowania art. 5 d.k.p.k., M. Cieślak, *Polska procedura...*, s. 291–292)” [Gostyński i Zabłocki 2003, 249].

ży zaakceptować tezę, że nieprawidłowe było użycie w art. 5 k.p.k. z 1969 r. pojęcia „oskarżyciela publicznego”. Przytoczone w tym przepisie określenie „oskarżyciel publiczny” było wadliwe z tego powodu, iż art. 5 k.p.k. z 1969 r. regulował kwestię wszczęcia postępowania karnego, co w żaden sposób nie nawiązywało do roli tego uczestnika procesu [Rogacka–Rzewnicka 2007, 66].

W odróżnieniu od regulacji prawnych obowiązujących w k.p.k. 1969 r., uchwalony w czerwcu 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* wprowadził realne gwarancje przestrzegania zasady legalizmu. Ustawodawca w k.p.k. z 1969 r. przewidywał jedynie możliwość zaskarżenia postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania (art. 260 § 2 k.p.k. w zw. z art. 413 § 2 i § 3 k.p.k. z 1969 r.) oraz o umorzeniu postępowania przygotowawczego do prokuratora nadrzędnego nad prokuratorem, który wydał lub zatwierdził postanowienie o umorzeniu (art. 280 § 2 k.p.k. z 1969 r. w zw. z art. 413 § 2 i § 3 k.p.k. 1969 r.). W k.p.k. z 1997 r. zamieszczono natomiast regulacje prawne wprowadzające sądową kontrolę zaniechania ścigania w postępowaniu przygotowawczym [Eichstaedt 2008, 343; Rogacka–Rzewnicka 2014, 517; Rogalski 2015a, 50; Zagrodnik 2005, 15–16]. Owa kontrola sprowadza się do rozpoznania przez sąd (a więc organ niezawisły) zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia oraz umorzenia śledztwa i dochodzenia (art. 306 § 1 k.p.k., art. 306 § 1a k.p.k. w zw. z art. 325a § 2 k.p.k. i art. 465 § 2 k.p.k.). Stwierdzono, że uregulowanie to ma sprzyjać podejmowaniu trafnych decyzji w kwestii zaniechania ścigania i będzie służyć wzmocnieniu zasady legalizmu w procesie karnym⁶. Zaaprobować należy też stwierdzenie, iż korzystne, z punktu widzenia ofiary przestępstwa i zasady legalizmu, jest rozszerzenie w następstwie noweli do *Kodeksu postępowania karnego* z dnia 27 września 2013 r. zakresu podmiotowego osób, które zgodnie z art. 306 k.p.k. są uprawnione do złożenia zażalenia na zaniechanie ścigania [Kulesza 2014a, 134; Rogalski 2015b, 372–73].

W kontekście uwag związanych z kontrolą decyzji prokuratora o zaniechaniu ścigania należy zaakcentować następujące regulacje.

Pierwsza dotyczy instytucji warunkowego umorzenia postępowania. Podzielałam poglądy wyrażone w piśmiennictwie, że jeżeli zastosowanie warunkowego umorzenia postępowania następuje zgodnie z ogólnymi i powszechnie stosowanymi kryteriami określonymi w przepisach prawa karnego materialnego, to nie należy w takiej działalności organów procesowych dopatrywać się przejawów oportunistyki, ale realizacji zasady legalizmu [Kozioł 2009, 53; Murzynowski 1994, 152; Murzynowski i Rogacka–Rzewnicka 2002, 142; Tylman 2014a, 28; Waltoś i Hofmański 2016, 301].

Zaakceptować trzeba bowiem tezę, że nie powinno się sprowadzać zasady legalizmu do wymierzania kary w sprawie o każde przestępstwo, lecz traktować ją

⁶ Zob. Rogalski 2015a, 50 (i wskazana tam literatura); Tenże 2015b, 372. Należy podnieść, że od dawna zgłaszany był postulat wprowadzenia kontroli sądowej w postępowaniu przygotowawczym stanowiącej wzmocnienie dokonywanej w tym stadium kontroli – przez przyznanie uprawnień organowi niezawisłemu, jakim jest sąd [Kaftal 1974, 35].

jako powinność adekwatnej reakcji na popełnione przestępstwo⁷. Przewidziane w k.p.k. z 1969 r. uprawnienie prokuratora do stosowania warunkowego umorzenia postępowania nasuwało wątpliwości, ponieważ ten organ nie był wyposażony w atrybut niezawisłości, co mogło prowadzić do zaniechania wniesienia aktu oskarżenia z powodów oportunistycznych [Tylman 2014a, 128]. Ponadto decyzja o warunkowym umorzeniu zawiera stwierdzenie popełnienia przestępstwa przez podejrzanego, a tym samym jest to rozstrzygnięcie wchodzące w zakres wymiaru sprawiedliwości, co uzasadnia wyłączną kompetencję sądu w tym zakresie [Grajewski 1998, 224; Koziół 2009, 53–54; Kunicka–Michalska 1982, 177–81]. Wadą regulacji zawartych w pierwotnej wersji k.p.k. z 1969 r. było również i to, że pozbawiały pokrzywdzonego możliwości zaskarżenia postanowienia prokuratora o warunkowym umorzeniu postępowania [Grajewski 1998, 224]⁸. Z tych też względów należy zaaprobować regulację zawartą w k.p.k. z 1997 r., zgodnie z którą, jeśli zdaniem prokuratora uzasadnione jest warunkowe umorzenie postępowania, to wówczas występuje on do sądu z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania (art. 336 § 1 k.p.k.). W porównaniu do stanu prawnego przewidzianego w k.p.k. z 1969 r. rozwiązanie to ma charakter gwarancyjny w stosunku do zasady legalizmu⁹, będąc jednocześnie wątpliwie pod względem funkcjonalnym¹⁰. Prowadzi bowiem do zwiększenia wpływu spraw do sądu.

Po drugie, przeciwdziałaniu praktykom oportunistycznym w stadium postępowania przygotowawczego służy niewątpliwie instytucja oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego, uprawnionego do wniesienia aktu oskarżenia w sprawie o przestępstwo publicznoskargowe (po spełnieniu określonych warunków¹¹)

⁷ Tak: Rogacka–Rzewnicka 2007, 321; Koziół 2009, 53. Według stanowiska odmiennego warunkowe umorzenie jest wyjątkiem od zasady legalizmu na rzecz tzw. oportunizmu niewłaściwego [Cieślak 1984, 293–95].

⁸ Zob. rozważania B. Kunickiej–Michalskiej dotyczące kwestii zaskarżenia postanowienia prokuratora o warunkowym umorzeniu postępowania [Kunicka–Michalska 1982, 184–91] (wskazana tam literatura).

⁹ Należy podnieść, że w piśmiennictwie jest wyrażane zdanie odmierne, upatrujące w tej regulacji odstępstwo od zasady legalizmu również na gruncie obowiązującego *Kodeksu postępowania karnego*. Zdaniem R. Kmiecika odstępstwem od zasady legalizmu jest możliwość rezygnacji prokuratora z wniesienia aktu oskarżenia i skierowania do sądu wniosku o warunkowe umorzenie postępowania – art. 336 § 1 k.p.k. [Kmiecik 2009, 70–71].

¹⁰ Zob. też argumenty wskazane w literaturze mające przemawiać za powierzeniem prokuratorowi wydawania postanowień o warunkowym, przytoczone przez B. Kunicką–Michalską [Kunicka–Michalska 1982, 179–80] i wskazaną tam literaturę.

¹¹ Te warunki w następstwie nowelizacji k.p.k. ulegały zmianie. Pierwotnie, aby pokrzywdzony mógł wnieść subsydiarny akt oskarżenia konieczne było spełnienie następujących warunków: 1) wniesienie przez pokrzywdzonego zażalenia na postanowienie o umorzeniu albo odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego; w razie nieuwzględnienia tego zażalenia przez prokuratora nadrzędnego, było ono kierowane do sądu – art. 306 § 2 k.p.k.; 2) uchylene przez sąd postanowienie o umorzeniu albo odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego – art. 330 § 1 k.p.k.; 3) jeżeli prokurator nadal nie znajdował podstaw do wniesienia aktu oskarżenia, to wydawał postanowienie o umorzeniu postępowania lub odmowie wszczęcia postępowania – art. 330 § 2 k.p.k.; 4) wniesienie przez pokrzywdzonego zażalenia na to postanowienie do prokuratora nadrzędnego – art. 330 § 2 k.p.k.; 5) w razie utrzymania zaskarżonego postanowienia przez prokuratora nadrzędnego,

w razie zaniechania ścigania w postępowaniu przygotowawczym. Instytucja stanowi ważną gwarancję zasady legalizmu [Bieńkowska 2003a, 41; Grajewski 1998, 213; Rzewnicka–Rogacka 2014, 517; Kmiecik 2009, 70; Paluszkiwicz, Błaszczuk, i in. 2015, 302; Wójcicka 1999, 370; Zagrodnik 2005, 18]. Możliwość wniesienia przez pokrzywdzonego subsydiarnego aktu oskarżenia przełamała przysługujący prokuratorowi w k.p.k. z 1969 r. monopol do inicjowania postępowania sądowego w sprawach o przestępstwa publicznoskargowe¹².

Kolejną gwarancją zasady legalizmu zarówno w k.p.k. z 1969 r., jak również w k.p.k. z 1997 r. w wersji do 1 lipca 2015 r. było unormowanie, zgodnie z którym odstąpienie oskarżyciela publicznego od oskarżenia nie wiązało sądu (art. 36 k.p.k. z 1969 r., art. 14 § 2 k.p.k. z 1997 r.) [Bieńkowska 2003, 41; Daszkiewicz 1961, 35–45; Tenże 1960, 180; Tenże 1996, 73; Grajewski 2011, 97; Kmiecik 1996a, 74; Marszał 1998, 54; Murzynowski 1994, 167; Nowikowski 2011, 110; Stachowiak 1975, 59–60; Tylman 1965, 137–38].

Uregulowanie to pozwalało sądowi na kontynuowanie postępowania karnego, gdy jego zdaniem rezygnacja oskarżyciela publicznego z popierania oskarżenia była bezpodstawna [Kmiecik 1996, 74].

W wersji k.p.k. z 1997 r., która zaczęła obowiązywać od 1 lipca 2015 r., zmieniono dotychczasową treść art. 14 § 2 k.p.k. Zgodnie z nowym brzmieniem tego przepisu oskarżyciel publiczny może cofnąć akt oskarżenia do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji cofnięcie aktu oskarżenia dopuszczalne jest jedynie za zgodą oskarżonego. Ponowne wniesienie aktu oskarżenia przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn jest niedopuszczalne. W związku z nowym brzmieniem art. 14 § 2 k.p.k. pojawiła się w piśmiennictwie rozbieżność poglądów w kwestii, czy to unormowanie może prowadzić do nieprzestrzegania zasady

pokrzywdzony mógł wnieść akt oskarżenia do sądu w terminie miesiąca od doręczenia mu zawiadomienia o postanowieniu – art. 55 § 1 k.p.k. Ustawą z dnia 29 marca 2006 r. *o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz innych ustaw* (Dz. U. z 2007 r., Nr 64, poz. 432) zniesiono wymóg zaskarżenia zażaleniem przez pokrzywdzonego postanowień o umorzeniu albo odmowie wszczęcia wydanych ponownie, po uchyleniu przez sąd uprzednio wydanych decyzji o umorzeniu albo odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (art. 2 pkt 23). Po wydaniu przez prokuratora powtórnego postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego albo o odmowie jego wszczęcia pokrzywdzony mógł wnieść subsydiarny akt oskarżenia. Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U., poz. 1694) wprowadzono ponownie wymóg zaskarżenia przez pokrzywdzonego postanowienia prokuratora o umorzeniu postępowania albo odmowie wszczęcia, wydanego w następstwie uchylenia przez sąd uprzednio wydanego postanowienia o umorzeniu albo odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (art. 1 pkt 39). Tym samym powrócono do trybu wnoszenia skargi subsydiarnej, uregulowanej w pierwotnym brzmieniu k.p.k. [Brodzisz 2020, 874–75]. Ta zmiana stanu prawnego utrudni pokrzywdzonemu uzyskanie statusu oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego.

¹² Zob. też Murzynowski 2002, 47. Nie podzielam opinii, które krytycznie oceniły instytucję oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego, przyjmując, że przyznanie pokrzywdzonemu prawa do samodzielnej skargi publicznej stwarza niebezpieczeństwo bezzasadnych oskarżeń [Skretowicz 1998, 82] (i wskazana tam literatura). Zob. też pogląd przytoczony przez R. Kmiecika: Kmiecik 2008, 176–77.

legalizmu. Zgodnie ze stanowiskiem pierwszym przewidziane w art. 14 § 2 k.p.k. prawo oskarżyciela publicznego do cofnięcia aktu oskarżenia nie stanowi odstępstwa od zasady legalizmu [Kurowski 2019a, 129; Tenże 2019b, 67–68]¹³.

Uzasadniając to stanowisko podniesiono, że zgodnie z zasadą legalizmu odstąpienie od ścigania, gdy ściganie nie jest zasadne, nie narusza zasady legalizmu [tamże, 67]. Doprecyzowanie tych okoliczności zostało wskazane w art. 64 § 1 *Prawa o prokuraturze*¹⁴, który stanowi, że cofnięcie aktu powinno nastąpić wówczas, gdy wyniki postępowania sądowego nie potwierdzają zarzutów oskarżenia¹⁵. O cofnięciu aktu oskarżenia prokurator powinien poinformować prokuratora bezpośrednio przełożonego (art. 64 § 2 p.p.). Zgodnie zaś ze stanowiskiem drugim obecne brzmienie art. 14 § 2 k.p.k. może wpływać na funkcjonowanie zasady legalizmu, stanowiąc zagrożenie dla zasady legalizmu lub być wykorzystywane do jej naruszenia [Goss 2014c, 49; Kulesza 2014a, 140; Rogalski 2015a, 49; Waltoś i Hofmański 2016, 299].

Ustosunkowując się do tej kwestii, należy podnieść, że nie deprecjonując roli regulacji przewidzianej w art. 64 § 2 p.p., obecne uregulowanie art. 14 § 2 k.p.k., w porównaniu do stanu prawnego sprzed 1 lipca 2015 r., osłabia w istotny sposób istniejącą uprzednio gwarancję zasady legalizmu na etapie postępowania sądowego [Kruk i Nowikowski 2015, 189]. Wynika to stąd, iż ta regulacja powoduje konieczność umorzenia postępowania przez sąd nawet w sytuacji, gdy oskarżyciel publiczny cofnął akt oskarżenia z rażącym pogwałceniem zasady legalizmu [Nowikowski 2011, 119]¹⁶.

Po czwarte, do gwarancji zasady legalizmu należy zaliczyć regulację zawartą w art. 60 k.p.k. z 1997 r., który normuje ingerencję prokuratora w ściganie przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego. Odpowiednikiem tego przepisu w k.p.k. z 1969 r. był art. 50. Zgodnie z treścią art. 50 § 1 k.p.k. z 1969 r. w sprawach o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego prokurator mógł wszcząć postępowanie albo przyłączyć się do postępowania już wszczętego, jeżeli według jego oceny wymagał tego interes społeczny. Na gruncie k.p.k. z 1969 r. powstała w piśmiennictwie rozbieżność stanowisk w kwestii relacji tego przepisu do zasady legalizmu. Według T. Tarasa sformułowanie zawarte w art. 50 § 1 k.p.k. z 1969 r., że prokurator mógł wszcząć postępowanie lub przyłączyć się do postępowania już wszczętego w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego, jeżeli według jego oceny wymagał tego interes społeczny, było przejawem

¹³ Na gruncie pierwotnej wersji k.p.k. z 1997 r. taki pogląd reprezentował Z. Sobolewski [Sobolewski 1999, 121].

¹⁴ Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. *Prawo o prokuraturze*, Dz. U. z 2019 r., poz. 740 [dalej cyt.: p.p.].

¹⁵ Odnośnie do okoliczności uzasadniających cofnięcie aktu oskarżenia zob. uwagi R.A. Stefańskiego [Stefański 2016a, 194].

¹⁶ Warto w tym miejscu podnieść, że ostatnio M. Kurowski oceniając regulację przewidzianą przez art. 14 § 2 k.p.k. stwierdził, że „pozbawienie kontroli sądu nad skargą z punktu widzenia tej ostatniej zasady (legalizmu) może wywoływać wątpliwości w zakresie jej przestrzegania” [Kurowski 2020, 206].

zasady oportunistu [Taras 1971, 49–50; Kalisz 2015, 12–13]. Zgodnie z poglądem odmiennym, uregulowanie przewidziane w art. 50 § 1 k.p.k. z 1969 r. nie mogło być traktowane jako przykład odstępstwa od zasady legalizmu na rzecz oportunistu [Bafia 1976, 117; Cieślak 1984, 295; Marszał 1980, 36–37; Tenże 1988, 63–64; Siewierski 1971, 97].

Uzasadniając tę tezę wskazano, że interes społeczny, choć podlega ocenie, jest pewną kategorią obiektywną, która nie pozwala na dowolność [Cieślak 1984, 295]. Z tego stwierdzenia wyprowadzono wniosek, że „jeżeli w rzeczywistości interes społeczny wymaga objęcia oskarżenia, to prokurator nie może uznać, że interes społeczny objęcia nie wymaga (argument z zasady prawdy materialnej oraz funkcji prokuratora jako rzecznika interesu publicznego), i odwrotnie” [Cieślak 1984, 295]¹⁷. Według stanowiska trzeciego mimo pewnych argumentów przemawiających za interpretacją legalistyczną, można było przyjąć, iż unormowanie zawarte w art. 50 § 1 k.p.k. z 1969 r., stanowiło odstępstwo od zasady legalizmu, bowiem ocena prokuratora niekontrolowana przez sąd, w rzeczywistości była oceną swobodną [Daszkiewicz 1976, 85; Lipczyńska 1977, 57; Taż 1975, 450].

Te wątpliwości zostały usunięte w art. 60 k.p.k. z 1997 r. Zgodnie z treścią art. 60 § 1 k.p.k. w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego interes społeczny. Można zatem stwierdzić, że w tym wypadku interes społeczny pełni funkcję obligującą, polegającą na obowiązku podjęcia określonych działań procesowych dla ochrony określonego interesu [Nowikowski 2010, 155; Stefański 2016b, 1224]. Regulacja zawarta w art. 60 § 1 k.p.k. jest zatem zgodna z regułami wynikającymi z zasady legalizmu [Tylman 2014, 125; Klejnowska 2015, 191–95] i nie stanowi wyjątku na rzecz zasady oportunistu [Waltoś i Hofmański 2016, 301]¹⁸.

W piśmiennictwie podnosi się, że współczesny proces karny nie jest jednak wolny od różnego ograniczeń zasady legalizmu [Bojarski 2015, 70] (i wskazana tam literatura). Rozważając zagadnienia związane z zasadą legalizmu, należy zaaprobować pogląd wyrażony w piśmiennictwie, że wprowadzane zmiany normatywne, podyktowane względami pragmatycznymi, polegającymi przede wszystkim dążeniami do zwiększenia wąsko rozumianej efektywności, doprowadzają do ograniczenia zasady legalizmu [Murzynowski 1997, 23; Kulesza 2014a, 130]. Odstępstwa te można zasadniczo podzielić na dwie kategorie. Pierwsza grupa obejmuje unormowania, które w sposób oczywisty wyrażają rozwiązania, które są wyjątkami od tej zasady. Jest to tzw. umorzenie absorpcyjne (art. 11 k.p.k.) [Broniecka 2015, 7–17; Kołodziejczyk 2015, 136–41; Taż 2013, 21–367; Rogacka–Rzewnicka 2008, 267–80], instytucja świadka koronnego [Adamczyk 2011, 11–286; Kowalewska–Borys 2004, 17–285; Kurzępa 2005, 13–318; Wę-

¹⁷ To rozumowanie zaakceptował K. Marszał [Marszał 1980, 37].

¹⁸ Zob. jednak uwagi M. Rogackiej–Rzewnickiej [Rogacka–Rzewnicka 2014, 512–13].

głowski 2011, 17–260], art. 62a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii*¹⁹, możliwość cofnięcia aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego (art. 14 § 2 k.p.k. w redakcji od 1 lipca 2015 r.) [Nowikowski 2016, 54]. Druga grupa to rozwiązania prawne, które nie wyrażają wprost odstępstwa od zasady legalizmu, lecz w pewnych sytuacjach mogą prowadzić do faktycznego oportunistyzmu [tamże]. Dotyczy to zwłaszcza instytucji skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.), dobrowolnego poddania się karze (art. 338a, art. 387 k.p.k.) [Duży 2011, 232; Jasiński 2005, 20–24; Kardas 2004, 51; Kmiecik 2003, 12; Tenże 2011, 27; Kulesza 2014c, 21–22; Młockowski 2015, 214–18; Janusz–Pohl, Kusak, i in. 2015, 347–49]²⁰. Warto w tym miejscu przytoczyć pogląd A. Murzynowskiego, że zagrożenia dla zasady legalizmu przy wskazanych instytucjach mogą się pojawiać tylko w razie nieprawidłowego orzekania naruszającego zasadę prawdy materialnej oraz braku racjonalnego rozliczenia oskarżonego za popełnienie przestępstwa [Murzynowski 1997, 23].

Podsumowując poczynione uwagi, należy zaaprobować tezę, że w porównaniu z regulacjami prawnymi przewidzianymi w k.p.k. z 1969 r. w obowiązującym *Kodeksie postępowania karnego* zasada legalizmu uległa wzmocnieniu, mimo wskazanych regulacji prawnych pozwalających na odstępstwa od tej zasady²¹.

2. Drugą zasadą, która na skutek zmian normatywnych uległa wzmocnieniu, jest zasada skargowości²². Za tezę tą przemawiają następujące argumenty.

Po pierwsze, w następstwie noweli z 27 września 2013 r., która weszła w życie 1 lipca 2015 r.²³, znowelizowaniu uległ wskazany wyżej art. 14 § 2 k.p.k. Pierwotnie przepis ten przewidywał, że odstąpienie oskarżyciela publicznego od wniesionego oskarżenia nie wiąże sądu²⁴. Regulację tę traktowano jako wyjątek od zasady skargowości [Bieńkowska 2003b, 52; Cieślak 1984, 286; Gostyński 1998b, 78–79; Tenże 1998a, 198–99; Kmiecik 1996b, 74; Tenże 2009, 72; Kruk 2016, 250; Nowikowski 2001, 95]. Po znowelizowaniu tego artykułu oskarżyciel publiczny jest uprawniony do cofnięcia aktu oskarżenia i nie podlega ono kontroli sądu. Skoro zasada skargowości sprowadza się do prowadzenia procesu na podsta-

¹⁹ Szerzej zob. Paśkiewicz 2015, 313–33.

²⁰ Według poglądu odmiennego w omawianych instytucjach konsensualnego rozstrzygnięcia sporów nie ma zagrożeń dla zasady legalizmu [Koper 2002, 125–27; Kruk 2005, 69; Murzynowski 1997, 23; Rogoziński 2000, 48–49; Tylman 2014a, 131–32; Zbrojewska 2002, 34–35].

²¹ Odmienny pogląd wyraził A. Murzynowski, według którego liczne wyjątki od zasady legalizmu przewidziane w k.p.k. z 1997 r. spowodowały, że zasada ta uległa ograniczeniu [Murzynowski 1997, 23].

²² Przyjmuję za C. Kuleszą, że na podstawie art. 14 k.p.k. zasadę skargowości można określić jako ustawową dyrektywę wszczynania i prowadzenia postępowania przez sąd na podstawie skargi uprawnionego podmiotu [Kulesza 2017, 32]. Odnosnie sposobu definiowania zasady skargowości w piśmiennictwie zob. Tenże 2014b, 552–60.

²³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, Dz. U., poz. 1247.

²⁴ Odpowiednikiem tego przepisu w k.p.k. z 1969 r. był art. 36, który stanowił, że odstąpienie oskarżyciela publicznego nie wiąże sądu.

wie skargi, to jej cofnięcie powoduje konieczność umorzenia uwarunkowanego tą skargą postępowania [Cieślak 1984, 286].

Zmianę tę należy ocenić negatywnie. Stanowi ona w istocie naruszenie reguł związanych z odwoalnością czynności procesowych stron [Daszkiewicz 1961, 45; Nowikowski 2001, 102; Tenże 2011, 113–14], a ponadto, co wskazano wyżej, stanowi odstępstwo od zasady legalizmu.

Po drugie, w k.p.k. z 1997 r. zredukowano w porównaniu z regulacjami zawartymi w k.p.k. z 1969 r. możliwość zwrotu sprawy przez sąd do uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Podzielić należy pogląd wyrażany w piśmiennictwie, że instytucja zwrotu sprawy przez sąd do uzupełnienia postępowania przygotowawczego stanowi wyłom od zasady skargowości w zakresie jej funkcji, która z wniesieniem skargi łączy obowiązek rozpoznania sprawy przez sąd [Cieślak 1984, 288; Marszał 1988, 443–44; Kaftal 1974, 223]²⁵. Ustawodawca w k.p.k. z 1969 r. przewidywał zwrot sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego w celu usunięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego, których usunięcie przez sąd powodowałoby znaczne trudności w trakcie przygotowania do rozprawy głównej (art. 299 § 1 pkt 2). Ponadto zgodnie z art. 344 § 1 k.p.k. z 1969 r. sąd I instancji był uprawniony do przekazania sprawy prokuratorowi w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego w trakcie rozprawy, jeżeli na rozprawie okazało się, że zachodziły istotne braki w przeprowadzeniu postępowania przygotowawczego, albo wyłoniła się potrzeba poszukiwania dowodów, a dokonanie niezbędnych czynności powodowałoby w postępowaniu sądowym znaczne trudności. Na podstawie art. 386 § 2 k.p.k. z 1969 r. również sąd odwoławczy mógł to uczynić po rozpoznaniu środka odwoławczego. Zgodnie z art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. oraz art. 386 § 2 k.p.k. z 1969 r. sąd pierwszej instancji na rozprawie i sąd odwoławczy po rozpoznaniu środka odwoławczego był uprawniony do zwrócenia sprawy prokuratorowi w celu rozszerzenia postępowania na czyny osób nie pociągniętych do odpowiedzialności karnej, pozostające w ścisłym związku z czynami osób, przeciwko którym toczyło się postępowanie, jeżeli miało to zapewnić prawidłowe wyrokowanie w sprawie. Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z dnia 13 grudnia 1985 r. (sygn. akt U 4/85) rozszerzył możliwość zwrotu sprawy prokuratorowi z tego powodu również w stadium przygotowaniu do rozprawy²⁶. Uchwała ta nawiązywała do poglądu

²⁵ Zob. też uwagi S. Cory [Cora 1987, 28–29]. W związku z instytucją zwrotu sprawy przez sąd do uzupełnienia postępowania przygotowawczego należy podnieść następującą kwestię. Uprawnienie sądu do zwrotu sprawy jest niewątpliwie odstępstwem od obligującej funkcji aktu oskarżenia. Jednocześnie należy podnieść, że przepisy regulujące tryb dokonywania zwrotu sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego nie naruszają zasady skargowości. Sąd wydając postanowienie o zwrocie sprawy do postępowania przygotowawczego nie może zobligować prokuratora, aby po wykonaniu zaleceń sądu, był zmuszony do wniesienia aktu oskarżenia [Olszewski 2007, 64].

²⁶ OSNKW 1986, z. 7–8, poz. 46.

wyrażonego wcześniej przez Sąd Najwyższy – Izbę Wojskową w postanowieniu z dnia 13 kwietnia 1984 r. (sygn. akt Z 27/85)²⁷.

Należy podnieść, że możliwość zwrotu sprawy przez sąd prokuratorowi na etapie wstępnej kontroli oskarżenia uzasadniano zgodnością tej regulacji z zasadami prakseologii ścigania karnego [Waltoś 1968, 188]. Krytycznie natomiast oceniano uprawnienie sądu do zwrotu prokuratorowi w trakcie rozprawy, jeżeli na rozprawie okazało się, że zachodziły istotne braki w przeprowadzeniu postępowania przygotowawczego, albo wyłoniła się potrzeba poszukiwania dowodów, a dokonanie niezbędnych czynności powodowałoby w postępowaniu sądowym znaczne trudności [Waltoś 1968, 189–94; Tenże 1981, 33; Migacz i Wojtyra 1996, 99]²⁸. Podnoszono również zastrzeżenia odnośnie regulacji, która uprawniała sąd I instancji oraz sąd odwoławczy po rozpoznaniu środka odwoławczego, do zwrócenia sprawy prokuratorowi w celu rozszerzenia postępowania na czyny osób nie pociągniętych do odpowiedzialności karnej, pozostające w ścisłym związku z czynami osób, przeciwko którym toczyło się postępowanie, jeżeli miało to zapewnić prawidłowe wyrokowanie w sprawie [Cielak i Doda 1971, 261; Kaftal 1974, 205; Murzynowski 1994, 170–71]²⁹. Wskazano, że ograniczenia w zakresie zasady skargowości polegały na tym, iż mimo że sąd nie mógł powodować oskarżenia określonych osób, to jednak stawał się uprawniony do żądania ustosunkowania się oskarżyciela publicznego w formie procesowej do ujawnionych czynów osób nie pociągniętych do odpowiedzialności karnej, a pozostających w ścisłym związku z czynami oskarżonego [Kubala 1985, 207]. Wątpliwości wywołała również możliwość rozstrzygania tej kwestii w toku wstępnej kontroli aktu oskarżenia [Kubala 1985, 205–206; Zgryzek 1985, 449–51]³⁰. Po pierwsze, w treści art. 299 k.p.k. 1969 r. nie było odniesienia do regulacji wskazanej w art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. Unormowanie przewidziane w art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. należało traktować jako unormowanie szczególne z punktu widzenia zasady skargowości, a konkretnie funkcji programowej aktu oskarżenia, określającej przedmiotowy i podmiotowy zakres rozpoznania sprawy przez sąd. Dopuszczenie przez ustawodawcę możliwości zwrotu sprawy do postępowania przygotowa-

²⁷ OSNKW 1985, z. 5, poz. 85. W postanowieniu tym SN stwierdził, że jakkolwiek art. 299 § 1 k.p.k. (z 1969 r. uwaga – I.N.) nie zawierał odpowiednika § 2 art. 344 k.p.k., to jednak zarówno względy ekonomiki procesowej, jak również konieczność zapewnienia prawidłowości wyrokowania w danej sprawie przemawiają za dopuszczalnością zwrotu sprawy prokuratorowi do uzupełnienia postępowania przygotowawczego w celu objęcia nim czynów osób nie pociągniętych do odpowiedzialności karnej, a pozostających w ścisłym związku z czynami osoby, przeciwko której toczy się postępowanie karne, jeżeli ma to zapewnić prawidłowe wyrokowanie w sprawie.

²⁸ Należy jednak podnieść, że regulacja zawarta w art. 344 § 1 k.p.k. z 1969 r. była również zaakceptowana [Cora 1987, 20–21; Osowska 1977, 73–74; Stachowiak 1975, 116].

²⁹ Należy jednak podnieść, że w piśmiennictwie wyrażany był również pogląd odmienny, według którego regulacja przewidziana w art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. nie stanowiła zasadniczego wyjątku od zasady skargowości [Daszkiewicz 1976, 88]. Przyjmowano również, że konstrukcja zawarta w art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. zasługiwała na ocenę pozytywną [Cora 1987, 23; Osowska 1977, 88; Stachowiak 1975, 179]. Zob. też uwagi S. Kalinowskiego [Kalinowski 1975, 312].

³⁰ Pogląd SN zaaprobowali: Bienkowska 1986, 194–97; Wąsek 1985, 573–75.

wczego w trybie wskazanym przez art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r. mogło następować w trakcie przewodu sądowego, a więc w sytuacji, w której istniały warunki do oceny materiału dowodowego z zachowaniem kontradiktoryjności. Te wymagania nie mogły być spełnione w trakcie posiedzenia przeprowadzonego trybie art. 299 § 1 pkt 2 k.p.k. z 1969 r. [Zgryzek 1985, 450]. Ponadto wyłączenie możliwości zastosowania regulacji zawartej w art. 344 § 2 k.p.k. z 1969 r., w trakcie posiedzenia sądu przed rozprawą, mogło służyć zapobieganiu możliwości podejmowania pochopnych decyzji w tej kwestii [tamże]. Te zastrzeżenia należy podzielić.

K.p.k. z 1997 r. w wersji pierwotnej ograniczył dopuszczalność zwrotu sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego. Ową możliwość przewidziano tylko w razie ujawnienia się istotnych braków postępowania przygotowawczego. Zwrot sprawy do postępowania przygotowawczego mógł nastąpić w fazie wstępnej kontroli oskarżenia (art. 345 k.p.k.), w trakcie rozprawy (art. 397 § 1 k.p.k.) oraz w postępowaniu odwoławczym (art. 437 § 2 k.p.k.). Wykluczono natomiast możliwość zwrotu sprawy prokuratorowi w celu rozszerzenia postępowania na czyny osób nie pociągniętych do odpowiedzialności karnej, pozostające w ścisłym związku z czynami osób, przeciwko którym toczyło się postępowanie, jeżeli miało to zapewnić prawidłowe wyrokowanie w sprawie. W następstwie zmiany art. 397 k.p.k. nowelą z dnia 10 stycznia 2003 r.³¹ uchylono możliwość zwrotu sprawy prokuratorowi w razie ujawnienia się na rozprawie istotnych braków postępowania przygotowawczego [Hofmański, Sadzik, i Zgryzek 2011, 397–98; Olszewski 2007, 265–90; Razowski 2005, 263–307]. W związku z nowelizacją art. 397 k.p.k. stał się również niemożliwy zwrot sprawy do postępowania przygotowawczego w postępowaniu odwoławczym (art. 437 § 2 k.p.k.). Kolejne zmiany w zakresie możliwości zwrotu sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego zostały wprowadzone ustawą z dnia 27 września 2013 r.³², która weszła w życie 1 lipca 2015 r. Na mocy tej ustawy uchylono art. 345 k.p.k., wykluczając tym samym możliwość zwrotu sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego w celu uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia. Dodany do *Kodeksu postępowania karnego* art. 344a, przez ustawę z dnia 11 marca 2016 r.³³, ponownie przewidział uprawnienie sądu w toku wstępnej kontroli oskarżenia do przekazania sprawy prokuratorowi w celu uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia³⁴.

Przyjęte w k.p.k. z 1997 r. ograniczenia w zakresie możliwości zwrotu sprawy przez sąd do postępowania przygotowawczego należy ocenić pozytywnie. Zaakceptować trzeba tezę, że egzekwowanie legalności i zupełności postępowania

³¹ Ustawa z 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustaw – Kodeks postępowania karnego, ustaw – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych, Dz. U., Nr 17, poz. 155.

³² Dz. U., poz. 1247.

³³ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 437.

³⁴ Szerzej zob. Eichstaedt 2016, 372–79.

przygotowawczego po rozpoczęciu rozprawy prowadzi do bezcelowego przedłużania procesu i powoduje powstanie ujemnych skutków wynikających z powolności procesu [Waltoś 1968, 198–99; Razowski 2005, 267–70]. Słuszne jest również stwierdzenie, że taka praktyka przyczynia się do swoistego akcentowania wyższości czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym nad czynnościami dowodowymi postępowania jurysdykcyjnego [Waltoś 1968, 199].

III.

Zasada, która w następstwie wprowadzanych zmian normatywnych doznaje ograniczeń to zasada równości stron³⁵, określana również jako zasada równouprawnienia stron [Cieślak 1984, 264–65; Lipczyńska 1971, 59; Schaff 1953, 178–79; Tylman 2014b, 118]. W odróżnieniu od wcześniej wskazanych zasad, zasada ta nie jest powszechnie zaliczana do kanonu zasad procesowych³⁶. Jest ona pojmowana jako dyrektywa, według której przeciwstawne strony mają w postępowaniu karnym równe uprawnienia procesowe [Tylman 2014b, 117–18]. Według M. Wąsek–Wiaderek zasada ta „w ujęciu normatywnym stanowi nakaz optymalizacyjny (którego pełną realizację ograniczają prawne i faktyczne możliwości), złożony z zespołu dyrektyw (nakazów i zakazów) skierowanych do organów procesowych i wielu odpowiadających im uprawnień i obowiązków procesowych ukształtowanych w taki sposób, aby: po pierwsze, zapewnić stronom równość uprawnień procesowych i, po drugie zapewnić stronie «osłabionej» wiele dodatkowych uprawnień «wyrównujących» faktyczne, wynikające z natury procesu karnego, nierówności” [Wąsek–Wiaderek 2003, 77]. W odróżnieniu od zasad wskazanych wyżej, zasada równouprawnienia stron nie została wprost wyrażona w osobnym przepisie [Cieślak 1984, 265; Wąsek–Wiaderek 2003, 74]. Wskazuje się, że wynika ona z całokształtu przepisów kodeksu [Cieślak 1984, 265; Wąsek–Wiaderek 2003, 74–76]³⁷.

Analizując dokonane nowelizacje k.p.k. można dostrzec zwiększenie roli prokuratora. Wyraża się to między innymi w nowelizacji art. 12 § 3 k.p.k., która weszła w życie 5 października 2019 r.³⁸ Zgodnie z tym przepisem wniosek o ściąganie może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – aż do zamknięcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W sprawach, w których akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, cofnięcie wniosku po rozpoczęciu przewodu sądowego jest skuteczne, jeżeli nie sprzeciwi się temu oskarżyciel publiczny obecny

³⁵ Odnośnie do tej zasady zob.: Misztal 2019, 125–27; Wąsek–Wiaderek 2003, 66–69, 77; Waltoś 1964, 26.

³⁶ Zob. w tej kwestii uwagi: Wiliński 2014c, 126–32; Wąsek–Wiaderek 2003, 73–74.

³⁷ W kwestiach szczegółowych związanych z tą zasadą zob. uwagi Wąsek–Wiaderek 2003, 83–415.

³⁸ Zob. ustawę z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U., poz. 1694.

na rozprawie lub posiedzeniu. Zastrzeżenia odnośnie do tej regulacji, w kontekście rozważanej zasady, mogą wynikać stąd, że po rozpoczęciu przewodu sądowego skuteczność cofnięcia wniosku o ściganie jest wyłącznie uzależniona od braku sprzeciwu oskarżyciela publicznego.

Po pierwsze, regulacja ta pomija fakt, że po rozpoczęciu przewodu sądowego, kiedy to zarzuty aktu oskarżenia zostają upublicznione, oskarżony może mieć interes prawny w merytorycznym ich rozpoznaniu. W razie ich niezasadności sąd będzie zmuszony do wydania wyroku uniewinniającego. Jeżeli zostanie złożone oświadczenie o cofnięciu wniosku o ściganie, to sąd jest zobligowany do umorzenia postępowania. Nieprzyznanie oskarżonemu prawa do wyrażania zgody na cofnięcie sprzeciwu narusza zatem jego interes. Warto w tym miejscu przypomnieć, że cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego po rozpoczęciu przewodu sądowego, wymaga zgody oskarżonego (zob. 14 § 2 k.p.k.). Przyznanie oskarżycielowi publicznemu prawa do sprzeciwienia się cofnięciu wniosku o ściganie, przy niezagwarantowaniu oskarżonemu zgody na cofnięcie owego wniosku, narusza zasadę równouprawnienia stron.

Po drugie, nowa regulacja przełamuje pewną ideę wyrażoną dotychczas w art. 12 § 3 k.p.k. Sprowadza się ona do tezy, że o skuteczności cofnięcia wniosku o ściganie rozstrzyga organ kierowniczy na danym etapie postępowania. W postępowaniu przygotowawczym jest to prokurator, a w postępowaniu sądowym – sąd. Według nowej regulacji, po rozpoczęciu przewodu sądowego, w razie złożenia sprzeciwu przez prokuratora, sąd, a więc organ kierowniczy, nie będzie uprawniony do oceny skuteczności cofnięcia wniosku o ściganie.

Z tych powodów należy podzielić krytyczną ocenę wskazanej nowelizacji art. 12 k.p.k. [Skorupka 2020, 57].

Z naruszeniem równości stron mamy również do czynienia z unormowaniem przewidzianym w art. 360 § 2 k.p.k. Przepis ten reguluje kwestię wyłączenia jawności rozprawy. Stanowi on, że jeżeli prokurator sprzeciwi się wyłączeniu jawności, rozprawa odbywa się jawnie³⁹. Regulacja ta uzależnia w istocie rozstrzygnięcie kwestii wyłączenia jawności wyłącznie od stanowiska prokuratora [Jasiński 2020, 968].

Pominięto tym samym interesy oskarżonego i ograniczono rolę sądu jako organu kierowniczego na tym etapie postępowania karnego.

IV.

W kolejnej grupie jest zasada, która na skutek wielu zmian ustawodawczych została w praktyce zmarginalizowana. Jest to zasada udziału czynnika społecznego w procesie karnym, w aspekcie udziału ławników w orzekaniu⁴⁰. W piśmie-

³⁹ Przepis ten wprowadzono ustawą z dnia 11 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty oraz ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Prawa Pacjenta, Dz. U., poz. 1070.

⁴⁰ Odnośnie do tej zasady zob. uwagi Janusz–Pohl 2014, 1421–470 i wskazane tam piśmiennictwo.

nnictwie podkreślono, że udział ławników w wymiarze sprawiedliwości może skutecznie przeciwdziałać niebezpieczeństwu nadmiernej rutyny sądownictwa karnego i zbyt mechanicznemu podejściu ze strony sędziów zawodowych do poszczególnych spraw karnych [Murzynowski 1994, 240; Tenże 1985, 29]. Skład kolegiálny sądu z udziałem ławników zabezpiecza wpływ opinii publicznej na wyrokowanie [tamże, 24] oraz stanowi środek kontroli społecznej nad wymiarem sprawiedliwości [Kwiatkowski 2020, 214]. W piśmiennictwie wskazano, że „udział ławników w samym składzie sądzącym wpływa dodatnio na zdemokratyzowanie i uproszczenie procedury sądowej, która musi być kształtowana w sposób zrozumiały dla niefachowych członków składu orzekającego, a więc i dla publiczności zgromadzonej na sali rozpraw” [Murzynowski 1994, 240]. Podnosi się również, że uczestnictwo ławników w orzekaniu dodatnio wpływa na umocnienie zasady niezawisłości sędziowskiej, na skutek rozłożenia odpowiedzialności za cały wyrok na wszystkich członków kompletu orzekającego, w tym także na przedstawicieli społeczeństwa, którzy nie pozostają w żadnym stosunku zawodowej zależności od aparatu administracyjnego wymiaru sprawiedliwości [tamże, 233, 240; Murzynowski 1987, 22; Kaftal 1985, 32; Janusz–Pohl 2014, 1469; Rogalski 2000, 103; Zgryzek 2020, 547].

Należy stwierdzić, że kolejne nowelizacje *Kodeksu postępowania karnego* ograniczały ten udział. Następowало to bądź przez rozszerzanie zakresu przedmiotowego postępowania uproszczonego, w którym orzekał sąd w składzie jednego sędziego, bądź przez poszczególne nowele rugujące ławników ze składów orzekających⁴¹. W następstwie tych zmian w sądach powszechnych składy ławnicze występują w sądzie okręgowym przy orzekaniu w sprawach o zbrodnie (jako sąd I instancji oraz przy rozpatrywaniu wniosków o ułaskawienie). Ponadto zgodnie z art. 28 § 3 k.p.k. ze względu na szczególną zawilóść sprawy lub jej wagę sąd I instancji może postanowić jej rozpoznanie w składzie trzech sędziów albo jednego sędziego i dwóch ławników.

Odmienną, wręcz rewolucyjną regulację dotyczącą ławników przewidziała ustawa o *Sądzie Najwyższym*⁴². Zgodnie z art. 94 § 1 ustawy o SN ławnicy orzekają w rozpoznawaniu skarg nadzwyczajnych oraz w postępowaniach dyscyplinarnych wskazanych w art. 27 § 1 pkt 1 i w sprawach, w których SN jest właściwy na podstawie odrębnych przepisów [Szczucki 2018, 347–49; Nowikowski 2020, 251–54; Wiliński i Zabłocki 2020, 521–22].

Regulacja ta została oceniona niejednolicie⁴³. Ustosunkowując się do tej kwestii, należy podnieść, że art. 182 Konstytucji nie określa form udziału społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, pozostawiając ustawodawcy określenie sposobu udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości

⁴¹ Zob. szczegółowe uwagi: Kwiatkowski 2020, 208–13; Nowikowski 2020, 243–47 i wskazaną tam literaturę; Janusz–Pohl 2014, 1459–460; Zgryzek 2020, 549–53.

⁴² Dz. U. z 2018 r., poz. 5 z późn. zm.

⁴³ Zob. szczegółowe uwagi: Nowikowski 2020, 255–58; Wiliński i Zabłocki 2020, 522–23.

ci⁴⁴. Dopełnieniem tej normy jest art. 3 k.p.k. Ponadto z treści art. 182 Konstytucji nie wynika, aby obywatele mogli uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jedynie w sądownictwie powszechnym [Wiliński i Karlik 2016, 1074]. Ustawodawca może zatem za pomocą regulacji ustawowych określać formy tego udziału, wprowadzając rozwiązania nie występujące dotychczas w polskim prawie pozytywnym⁴⁵, zatem dopuścić również udział obywateli w orzecznictwie Sądu Najwyższego [tamże]. Trybunał Konstytucyjny podniósł, że trafny jest pogląd, iż z treści art. 182 Konstytucji wynika, że nie jest możliwe ani całkowite wyłączenie obywateli ze sprawowania funkcji wymiaru sprawiedliwości, jej zawężenie, by udział ten przybrał zakres jedynie symboliczny⁴⁶.

Ustosunkowując się do udziału ławników w składach orzekających Sądu Najwyższego, należy podnieść, że pojawiające się w dyskusji stwierdzenia traktujące ławników jako „sędziów faktu” nasuwa wątpliwości [Rakowska–Trela 2017, 19, 22]. Ławnik w zakresie wyrokowania ma te same uprawnienia co sędzia zawodowy. Wypowiada się on zatem we wszystkich kwestiach podlegających rozstrzygnięciu. Dotyczą one zatem zarówno kwestii związanych z ustaleniami faktycznymi, jak również konsekwencji prawnych wynikających z dokonanych ustaleń faktycznych. Jest zatem sędzią faktu i prawa [Śliwiński 1959, 87; Nowikowski 2020, 259].

Należy również podnieść, że w sprawach rozpoznawanych przez Sąd Najwyższy przy rozstrzygnięciu skarg nadzwyczajnych, w których orzekają ławnicy, pojawiają się skomplikowane kwestie prawne, wymagające profesjonalnego przygotowania prawniczego, którego nie posiada ławnik [Nowikowski 2020, 261–62; Wiliński i Zabłocki 2020, 523–24].

Ponadto przy rozważaniu udziału ławników przy rozstrzygnięciu odpowiedzialności dyscyplinarnej można zadać pytanie, czy przyjęte rozwiązania są do pogodzenia ze specyfiką odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wydaje się, że regulacje zawarte w ustawie o SN przełamują pewne unormowania typowe dla postępowania dyscyplinarnego. Przyjmuje się bowiem, że w skład organów powołanych do orzekania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej wchodzi z reguły osoby wykonujące ten sam zawód czy pełniące tę samą służbę co obwiniony, osoby o podobnym do obwinionego przygotowaniu, doświadczeniu, a za-

⁴⁴ Tak Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 29 listopada 2005 r., sygn. akt P 16/04, OTK-A 2005, nr 10, poz. 119 [Wiliński i Karlik 2016, 1073]. Zgodzić się trzeba z P. Wilińskim i P. Karlikiem [tamże 2016, 1073], że unormowanie przewidziane w art. 182 Konstytucji może prowadzić „do sytuacji skrajnych, w których udział obywateli zostanie ograniczony do minimum, jedynie w celu zachowania pozorów. Może być jednak również tak, że udział ten zostanie nadmiernie przez ustawodawcę poszerzony i wyeksponowany, jako alternatywa do profesjonalnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez powołanych sędziów”.

⁴⁵ Odnośnie do możliwych potencjalnie rozwiązań udziału czynnika społecznego w orzekaniu zob. Wiliński i Zabłocki 2020, 515–19.

⁴⁶ Stanowisko Trybunału Konstytucyjnego zawarte w wyroku o sygn. akt P 16/04 OTK-A-2005, nr 10, poz. 119 zaaprobowali: Chojniak i Wiśniewski 2013, 63–64. Pogląd tożsamy ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego sformułował Kmiecik 2014, 1652; Granat 2019, 408.

tem z założenia równie kompetentne w sprawach oceny, jakie postępowanie w danym zawodzie (służbie) jest właściwe [Giętkowski 2013, 40; Nowikowski 2020, 262–63; Wiliński i Zabłocki 2020, 522]. Takie rozwiązania służą realizacji celowi gwarancyjnemu odpowiedzialności dyscyplinarnej, stwarzającemu poczucie bezpieczeństwa prawnego oraz stanowią gwarancję niezależności uznawanej za podstawę wykonywania wielu zawodów zaufania publicznego [Giętkowski 2013, 57].

Z tych względów negatywnie należy ocenić zarówno ograniczenie orzekania przez ławników w sądach I instancji, jak i udział ławników w sprawach rozstrzyganych przez Sąd Najwyższy.

V.

Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków. Po pierwsze, funkcjonowanie różnych zasad w ramach określonego systemu prawa procesowego sprawia, że niekiedy wzmocnienie przez ustawodawcę jednej zasady prowadzi do częściowego ograniczenia innej. Ilustracją tej sytuacji jest obecne uregulowanie art. 14 § 2 k.p.k. Potwierdza to tezę sformułowaną w piśmiennictwie, że pomiędzy poszczególnymi zasadami mogą występować określone kolizje, których usunięcie wymaga ograniczenia działania jednej zasady na rzecz drugiej [Murzynowski 1994, 104–105; Wiliński 2014d, 232]. Po drugie, należy odnotować tendencję do wzmocnienia roli prokuratora na etapie postępowania jurysdykcyjnego, co powoduje ograniczenie kognicji sądu i podważenie zasady równości stron. Wydaje się, że jest to rozwiązanie dyskusyjne. Po trzecie, podejmowane od wielu lat działania ustawodawcy w zakresie udziału ławników w składach orzekających sądów rozstrzygających sprawy karne prowadzą do rozwiązań w istocie dysfunkcyjnych. Wyraża się to w zmarginalizowaniu udziału ławników w składach sądu I instancji, mimo że do orzekania w tym sądzie są najbardziej predysponowani, przy jednoczesnym ich udziale w orzecznictwie Sądu Najwyższego, który rozstrzyga istotne kwestie prawne, wymagające szerokiej wiedzy prawniczej.

PIŚMIENNICTWO

- Adameczyk, Marcin. 2011. *Świadek koronny. Analiza prawnokryminalistyczna*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Bafia, Jerzy. 1976. „Komentarz do art. 50.” W Jerzy Bafia, Jan Bednarzak, i in., *Kodeks postępowania karnego – Komentarz*, 116–22. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Bieńkowska, Beata. 1986. „Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 13 kwietnia 1984 r., Z 27/84.” *Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych* 5:194–97.
- Bieńkowska, Beata 2003a. „Zasada legalizmu.” W Beata Bieńkowska, Piotr Kruszyński, i in., *Wykład prawa karnego procesowego*, 40–44. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Bieńkowska, Beata. 2003b. „Zasada skargowości.” W Beata Bieńkowska, Piotr Kruszyński, i in., *Wykład prawa karnego procesowego*, 45–53. Białystok: Wydawnictwo Temida 2

- Bogucki, Olgierd, i Maciej Zieliński. 2014. „Zasady prawa z perspektywy ogólnej teorii prawa.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 43–80. Warszawa: LexisNexis.
- Bojarski, Tadeusz. 2015. „Znaczenie zasady legalizmu dla zasady równości wobec prawa oraz w świetle ogólnych dyrektyw wymiaru kary.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 67–82. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Brodzisz, Zdzisław. 2020. „Komentarz do art. 330.” W *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka, 870–76. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Broniecka, Rossana. 2015. „Umorzenie absorpcyjne – wyjątek od zasady legalizmu.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i in., t. 2, 7–20. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Chojniak, Łukasz, i Łukasz Wiśniewski. 2013. „Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne.” *Wrocławskie Studia Sądowe* 3–4:47–66.
- Cieślak, Marian, i Zbigniew Doda. 1971. „Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego prze sądami wojskowymi za rok 1970.” *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2:252–69.
- Cieślak, Marian. 1984. *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*. Warszawa: PWN.
- Cora, Stanisław. 1987. *Zwrot sprawy do uzupełnienia postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Daszkiewicz, Wiesław. 1960. *Oskarżyciel w polskim procesie karnym*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Daszkiewicz, Wiesław. 1961. „Odstąpienie oskarżyciela publicznego od oskarżenia a zasada legalizmu.” *Palestra* 8:35–45.
- Daszkiewicz, Wiesław. 1976. *Proces karny. Część ogólna*. T. 1. Wyd. 2 zaktualizowane. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Daszkiewicz, Wiesław. 1996. *Proces karny. Część ogólna*. Poznań: Polski Dom Wydawniczy „Ławica”.
- Duży, Jerzy. 2011. „Porozumienia procesowe przewidziane w art. 335 i 387 k.p.k. w kontekście zasady legalizmu i prawdy materialnej.” W *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, red. Anna Przyborowska–Klimczak, i Adam Taracha, 219–33. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Eichstaedt, Krzysztof. 2008. *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Eichstaedt, Krzysztof. 2016. „Komentarz do art. 344a.” W *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2016*, red. Dariusz Świecki, 373–79. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Giętkowski, Radosław. 2013. *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Goss, Marta. 2014. „Cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego.” *Prokuratura i Prawo* 3:46–52.
- Gostyński Zbigniew, i Stanisław Zabłocki. 2003: „Komentarz do art. 10.” W Jerzy Bratoszewski, Lech Gardocki, i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, 248–50. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Gostyński Zbigniew. 1998a. „Komentarz do art. 14.” W Jerzy Bratoszewski, Lech Gardocki, i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, 196–200. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Gostyński, Zbigniew. 1998b. *Komentarz do przepisów wstępnych kodeksu postępowania karnego z 1997 r.* Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Grajewski, Jan. 1998. „Ingerencja sądu w postępowanie przygotowawcze w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania karnego (zarys problematyki).” W *Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, red. Edward Skrętowicz, 209–32. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.

- Grajewski, Jan. 2011. „Zasada legalizmu.” W Jan Grajewski, Katarzyna Papke–Olszaukas, i in., *Prawo karne procesowe – część ogólna*, 94–99. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Granat, Mirosław. 2019. *Prawo konstytucyjne. Pytania i odpowiedzi*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Hofmański, Piotr, Elżbieta Sadzik, i Kazimierz Zgryzek. 2011. *Kodeks postępowania karnego. T. 2: Komentarz do art. 297–467*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Janusz–Pohl, Barbara. 2014. „Zasada udziału czynnika społecznego.” W *System Prawa Karnego procesowego*, redaktor naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 2: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 1421–470. Warszawa: LexisNexis.
- Janusz–Pohl, Barbara, Martyna Kusak, i in. 2015. „Relacje pomiędzy zasadą legalizmu i kontryktoryjności w świetle ostatnich nowelizacji k.p.k.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 335–68. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Jasiński, Wojciech. 2005. „Instytucje skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) oraz dobrowolnego poddania się odpowiedzialności karnej (art. 387 k.p.k.) na tle naczelných zasad procesu karnego.” *Prokuratura i Prawo* 9:15–35.
- Jasiński, Wojciech. 2020. „Komentarz do art. 360.” W *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka, wyd. 4, 965–68. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kaftal, Alfred. 1974. *Sądowa kontrola postępowania przygotowawczego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Kaftal, Alfred. 1985. „Model rozprawy głównej w prawie polskim de lege lata i ferenda.” *Studia Iuridica* 13:17–35.
- Kalinowski, Stefan. 1975. *Rozprawa główna w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Kalisz, Anna. 2015. „Prokurator w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 9–38. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kardas, Piotr. 2004. „Konsensualne sposoby rozstrzygnięcia w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r.” *Prokuratura i Prawo* 1:31–62.
- Klejnowska, Monika. 2015. „Popieranie oskarżenia jako realizacja zasady legalizmu.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 179–206. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kmiecik, Romuald. 1996a. „Zasada legalizmu.” W Romuald Kmiecik, i Edward Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, 70–72. Kraków–Lublin: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kmiecik Romuald. 1996b. „Zasada skargowości.” W Romuald Kmiecik, i Edward Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, 72–76. Kraków–Lublin: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kmiecik, Romuald. 2003. „O wyrokowaniu bez rozprawy i innych instytucjach karnoprosesowych (w świetle Projektu zmian k.p.k.).” *Prokurator* 3:10–17.
- Kmiecik, Romuald. 2008. „Posiłkowa skarga subsydiarna czy kontrola sądu nad zaniechaniem ścigania?” W *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, red. Anna Gerecka–Żołyńska, Piotr Górecki, i in., 175–80. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Kmiecik, Romuald. 2009. „Zasada legalizmu.” W Romuald Kmiecik, i Edward Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, 67–71. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Kmiecik, Romuald. 2011. „Legalizm i konsensualizm w działalności prokuratora – między teorią a praktyką.” W *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. Tadeusz Grzegorzczak, 25–36. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Kmiecik, Romuald. 2014. „Zasada kontroli.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 2: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 1644–687. Warszawa: LexisNexis.
- Kołodziejczyk, Agnieszka. 2013. *Umorzenie absorpcyjne w polskim procesie karnym*. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.

- Kołodziejczyk, Agnieszka. 2015. „Miejsce oportunistów w polskim procesie karnym na przykładzie umorzenia absorpcyjnego – kilka refleksji odnośnie wykorzystania instytucji w praktyce.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i in., t. 2, 115–46. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Koper, Radosław. 2002. „Skazanie oskarżonego bez rozprawy a zasady procesowe.” *Studia Prawnicze* 4:121–27.
- Kowalewska–Borys, Ewa. 2004. *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kozioł, Tomasz. 2009. *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Kruk, Ewa. 2005. *Wyrok skazujący sądu pierwszej instancji w trybie art. 335 k.p.k.* Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Kruk, Ewa. 2016. *Skarga oskarżycielska jako przejaw realizacji prawa do oskarżania uprawnionego oskarżyciela w polskim procesie karnym*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kruk, Ewa, i Ireneusz Nowikowski. 2015. „Modyfikacja aktu oskarżenia w kontekście zasady legalizmu.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i in., t. 2, 185–208. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kubala, Włodzimierz. 1985. „Glosa do postanowienia IWSN z 13 kwietnia 1985 r., Z 27/84.” *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2:203–208.
- Kulesza, Cezary. 2014a. „Legalizm i oportunizm ścigania a prawa pokrzywdzonego w świetle nowelizacji polskiego ustawodawstwa karnego z 2013 roku.” W *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin*, red. Tomasz Grzegorzczak, Jacek Izydorczyk, i in., 125–44. Warszawa: LexisNexis.
- Kulesza, Cezary. 2014b. „Zasada skargowości.” W *System prawa karnego procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Piotr Wiliński, 546–634. Warszawa: LexisNexis.
- Kulesza, Cezary. 2014c. „Rola prokuratora w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego.” *Prokuratura i Prawo* 4:5–33.
- Kulesza, Cezary. 2017. „Zasada skargowości.” W Cezary Kulesza, i Piotr Starzyński, *Postępowanie karne*, 32–35. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Kunicka–Michalska, Barbara. 1982. *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w latach 1970–1977*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Kurowski, Michał. 2019a. „Zasada legalizmu.” W *Meritum. Postępowanie karne*, red. Dariusz Świecki, 127–29. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kurowski, Michał. 2019b. *Rezygnacja z oskarżenia w toku postępowania sądowego w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kurowski, Michał. 2020. „Wpływ zmian w zakresie prawa do dysponowania skargą przez oskarżyciela publicznego na wybrane zasady procesowe.” W *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. Maria Rogacka–Rzewnicka, i Hanna Gajewska–Kraczkowska, 199–206. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Kurzępa, Bolesław. 2005. *Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy*. Toruń: TNOiK.
- Kwiatkowski, Zbigniew. 2020. „Udział ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.” W *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. Maria Rogacka–Rzewnicka, i Hanna Gajewska–Kraczkowska, 207–14. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Lipczyńska, Maria. 1971. *Polski proces karny. Cz. 1: Zagadnienia ogólne*. Warszawa–Wrocław: PWN.
- Lipczyńska, Maria. 1975. „Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego.” W Maria Lipczyńska, Andrzej Kordik, i in., *Polski proces karny*, 442–60. Warszawa–Wrocław: PWN.

- Lipczyńska, Maria. 1977. *Oskarżenie prywatne*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Marszał, Kazimierz. 1980. *Ingerencja prokuratora w ściganie przestępstw prywatnoskargowych w polskim procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Marszał, Kazimierz. 1988. *Proces karny*. Katowice: PWN.
- Migacz, Paweł, i Emil Wojtyra. 1996. „Zwrot sprawy do uzupełnienia postępowania przygotowawczego.” *Prokuratura i Prawo* 5:85–108.
- Miształ, Piotr. 2019. „Zasada równości stron.” W *Meritum Postępowanie karne*, red. Dariusz Świecki, 125–27. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Młoczkowski, Mariusz. 2015. „Skuteczność procesowych gwarancji realizacji zasady legalizmu a odstępstwa na rzecz zasady oportunistycznego.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i in., t. 2, 209–20. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Murzynowski, Andrzej. 1985. „Udział ławników w orzecznictwie sądów powszechnych.” *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego* 24:29.
- Murzynowski, Andrzej. 1987. „Pozycja i rola sądu w procesie karnym.” *Studia Prawnicze* 1:3–39.
- Murzynowski, Andrzej. 1994. *Istota i zasady procesu karnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Murzynowski, Andrzej. 1997. „Ogólna charakterystyka nowego kodeksu postępowania karnego.” *Państwo i Prawo* 8:3–24.
- Murzynowski, Andrzej. 2002. „Refleksje na temat kształtu procedury karnej w XXI wieku.” W *Postępowanie karne w XXI wieku. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Popowo 26–28 października 2001 r.*, red. Piotr Kruszyński, 36–64. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Murzynowski, Andrzej, i Maria Rogacka–Rzewnicka. 2002. „Oportunizm ścigania przestępstw i jego granice w nowym kodeksie postępowania karnego.” W *Ius et lex. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Adama Strzembosza*, red. Antoni Dębiński, Alicja Grześkowiak, i Krzysztof Wiak, 141–56. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Nowikowski, Ireneusz. 2001. *Odwołalność czynności procesowych stron w polskim procesie karnym*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Nowikowski, Ireneusz. 2009. „Uwagi o zasadzie rzetelnego procesu karnego (kwestie wybrane).” W *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, red. Jerzy Skorupka, 45–56. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Nowikowski, Ireneusz. 2010. „Interes społeczny jako powód zmiany trybu ścigania przestępstw z oskarżenia prywatnego (zagadnienia wybrane).” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* t. 3, 150–63.
- Nowikowski, Ireneusz. 2011. „O cofnięciu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego w procesie karnym (uwagi w związku projektem zmian kodeksu postępowania karnego).” W *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, red. Anna Przyborowska–Klimczak, i Adam Taracha, 109–20. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Nowikowski, Ireneusz. 2016. „Uwagi o zasadzie legalizmu w kontekście poglądów prof. Z. Sobolewskiego (kwestie wybrane).” *Ius et Administratio* 3:48–56.
- Nowikowski, Ireneusz. 2020. „Udział ławników w składach orzekających w procesie karnym (kwestie wybrane).” W *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. Maria Rogacka–Rzewnicka, i Hanna Gajewska–Kraczkowska, 241–64. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Olszewski, Radosław. 2007. *Ujawnianie przez sąd i usuwanie istotnych braków dochodzenia lub śledztwa w polskim procesie karnym*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Osowska, Danuta. 1977. *Sądowa kontrola oskarżenia w polskim procesie karnym*. Warszawa–Toruń: PWN.
- Paluszkiewicz, Hanna, Magdalena Błaszczyk, i in. 2015. „Prawne zabezpieczenia przestrzegania zasady legalizmu. Zagadnienia wybrane.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 295–312. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Paškiewicz, Joanna. 2015. „Umorzenie postępowania na podstawie art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii jako odstępstwo od zasady legalizmu – wybrane zagadnienia procesowe.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 313–34. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Pawelec, Szymon, i Łukasz Jagiełłowicz. 2014. „Model procesu karnego jako przedmiot badań prawnoporównawczych.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 2: *Proces karny. Rozważania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, red. Piotr Kruszyński, 54–56. Warszawa: LexisNexis.
- Rakowska–Trela, Anna. 2017. *Ocena zgodności z Konstytucją RP przedstawionego przez Prezydenta RP projektu ustawy o Sądzie Najwyższym*. VIII kadencja. Druk. Sejm. Nr 2003.
- Razowski, Tomasz. 2005. *Formalna i merytoryczna kontrola oskarżenia w polskim procesie karnym*. Kraków: Zakamycze.
- Rogacka–Rzewnicka Maria. 2007. *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Rogacka–Rzewnicka, Maria. 2008. „Instytucja umorzenia absorpcyjnego w polskim postępowaniu karnym – wybrane aspekty procesowe.” W *Problemy prawa i procesu karnego, Księga poświęcona pamięci Profesora Alfreda Kaftala*, red. Genowefa Rejman, Beata. T. Bieńkowska, i in., 267–80. Warszawa: Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rogacka–Rzewnicka, Maria. 2014. „Zasada legalizmu i zasada oportunizmu.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 426–545. Warszawa: LexisNexis.
- Rogalski, Maciej. 2000. *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rogalski, Maciej. 2015a. „Zasada legalizmu w procesie karnym w procesie karnym po noweli do kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r.” *Prokuratura i Prawo* 1–2:46–58.
- Rogalski, Maciej. 2015b. „Procesowe gwarancje zasady legalizmu.” W *Zasada legalizmu w procesie karnym*, red. Barbara Dudzik, Jakub Kosowski, i Ireneusz Nowikowski, t. 1, 369–82. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rogoziński, Piotr. 2000. „Dobrowolne poddanie się przez oskarżonego odpowiedzialności karnej.” *Państwo i Prawo* 9:47–60.
- Siewierski, Mieczysław. 1971. „Oskarżyciel prywatny.” W Mieczysław Siewierski, Janusz Tyłman, i Marek Olszewski, *Postępowanie karne w zarysie*, 95–100. Warszawa: PWN.
- Skorupka, Jerzy. 2020. „Komentarz do art. 12.” W *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka, wyd. 4, 57–62. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Skretowicz, Edward. 1998. „Oskarżyciel posiłkowy.” W Edward. Skretowicz, Ireneusz Nowikowski, Katarzyna Dudka, Ewa Kruk, *Uczestnicy procesu karnego według nowego k.p.k. W Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe* redakcja naukowa Edward Skretowicz, 81–83. Kraków: Zakamycze.
- Sobolewski, Zbigniew. 1999. „Zasada legalizmu w ograniczonym zakresie.” W *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. Tadeusz Nowak, t. 3, 111–24. Poznań: Biuro Usługowo-Handlowe „Printer”.
- Stachowiak, Stanisław. 1975. *Funkcje zasady skargowości w polskim procesie karnym*. Prace Wydziału Prawa Nr 67. Poznań: UAM.
- Stefański, Ryszard A. 2016a. „Oskarżyciel publiczny. Prokurator.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 6: *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Cezary Kulesza, 146–211. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Stefański, Ryszard A. 2016b. „Prokurator jako rzecznik interesu społecznego.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 6: *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Cezary Kulesza, 1189–253. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Schaff, Leon. 1953. *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

- Szczucki, Krzysztof. 2018. *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Śliwiński, Stanisław. 1959. *Polski proces karny przed sądem powszechnym*. Warszawa: PWN.
- Taras, Tadeusz. 1971. „Zasada legalizmu.” W Tadeusz Taras, Edward Skrętowicz, i Romuald Kmiecik, *Proces karny. Część ogólna*, 47–50. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tylman, Janusz. 1965. *Zasada legalizmu w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Tylman, Janusz. 2014a. „Zasada legalizmu.” W Tomasz Grzegorzczak, i Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne*, 119–32. Warszawa: LexisNexis.
- Tylman, Janusz. 2014b. „Zasada równouprawnienia stron.” W Tomasz Grzegorzczak, i Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne*, 117–19. Warszawa: LexisNexis.
- Waltoś, Stanisław, i Piotr Hofmański. 2016. *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Waltoś, Stanisław. 1964. „Problemy kontradiktoryjności w procesie karnym. Zasada równości stron.” *Państwo i Prawo* 1:23–35.
- Waltoś, Stanisław. 1968. *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*. Warszawa: PWN.
- Waltoś, Stanisław. 1981. „Model polskiego procesu karnego de lege ferenda.” *Państwo i Prawo* 3:29–39.
- Wąsek, Andrzej. 1985. „Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 13 kwietnia 1984 r. Z 27/84.” *Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych* 12:573–76.
- Wąsek–Wiaderek, Małgorzata. 2003. *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawno porównawczej*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Węglowski, Michał G. 2011. *Ustawa o świadku koronnym*. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Wiliński, Paweł. 2014a. „Pojęcia. Rozdziały 2–16.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 81–266. Warszawa: LexisNexis.
- Wiliński, Paweł. 2014b. „Fenomen zasad procesu karnego.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 89–92. Warszawa: LexisNexis.
- Wiliński, Paweł. 2014c. „Wybrane listy zasad procesowych.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 126–32. Warszawa: LexisNexis.
- Wiliński, Paweł. 2014d. „Zasada procesowa i wyjątki od niej.” W *System Prawa Karnego Procesowego*, red. naczelny Piotr Hofmański. T. 3. Cz. 1: *Zasady procesu karnego*, red. Paweł Wiliński, 230–34. Warszawa: LexisNexis.
- Wiliński, Paweł, i Piotr Karlik. 2016. „Komentarz do art. 182.” W *Konstytucja RP*. T. 2: *Komentarz: art. 87–243*, red. Marek Safjan, i Leszek Bosek, 1072–1076. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Wiliński, Paweł, i Stanisław Zabłocki. 2020. „Sądy społeczne i sędziowie społeczni w procesie karnym.” W *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. Maria Rogacka–Rzewnicka, i Hanna Gajewska–Kraczkowska, 511–26. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wójcicka, Barbara. 1999. „W kwestii uprawnień oskarżycielskich pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu.” W *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. Tadeusz Nowak, 363–71. Poznań: Prace Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Zagrodnik, Jarosław. 2005. *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Zbrojewska, Monika. 2002. *Dobrowolne poddanie się karze w kodeksie postępowania karnego*. Białystok: Wydawnictwo Temida 2.

- Zgryzek, Kazimierz. 1985. „Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 13 kwietnia 1984 r. Z 27/84.” *Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych* 9:449–51.
- Zgryzek, Kazimierz. 2020. „Ławnik – znikająca instytucja? O poglądach Profesora Andrzeja Murzynowskiego na tę instytucję słów kilka.” W *Istota i zasady procesu karnego 25 lat później. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. Maria Rogacka–Rzewnicka, i Hanna Gajewska–Kraczkowska, 541–55. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

EVOLUTION OF CHOSEN CRIMINAL PROCEDURE PRINCIPLES IN THE LIGHT OF THE MODIFICATION OF POLISH CRIMINAL PROCEDURE LAW

Summary. The topic of this article is the evolution of chosen principles of Polish criminal procedural law. Analysing individual principles is important because they establish the model of criminal proceedings. The change of individual principles causes the modification of the procedural model established earlier. The Author, analysing the introduced changes in law, distinguishes principles which were strengthened. These principles are the principle of legalism and the adversarial principle. In the Author's opinion, as a result of the introduced changes there have been some limitations in the execution of the principle of equality of parties. This is the result of the strengthening of the role of the prosecutor in court proceedings. The principle that has been in practice marginalised is the principal of the participation of lay judges in adjudication.

Key words: criminal proceedings, principles of: legality, equality of parties, participation of lay judges in adjudication, adversarial principle

Information about Author: Ireneusz Nowikowski, hab. Ph.D., University Professor – Department of Criminal Procedure, Faculty of Law and Administration at the Maria Curie–Skłodowska University in Lublin; e-mail: ireneusz.nowikowski@poczta.umcs.lublin.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8631-7698>